

רַב קהילה שנכשל – תורתו ומעמדו

איש מחשבים אשר נקרא לתקן את מחשב הרב המקומי גילה להפתעתו כי רב הקהילה צופה בקביעות בתכנים פורנוגרפיים, הוא העביר את המידע לוועד הקהילה. בשיחה שקיים עמו וועד הקהילה הודה הרב בהרגליו המגונים וקיבל עליו לחדול מהרגלו זה ולקבל עזרה מגורם מקצועי. בין השאר במסגרת תפקידו עסק הרב בהשכנת שלום בית ואף הוציא ספר בנושא. חברי הוועד מתלבטים בהמשך דרכו. בדברים הבאים ישנו ניסיון לתת להם מענה³⁰.

העברת הרב מתפקידו

הגמרא מתארת את דמותו של תלמיד חכם כמי ש'תוכו כברו'³¹. במקרה שהתגלה חטאו יש לברר האם מעולם לא היה 'תוכו כברו', ואם כך ממילא אין ערך לתורתו או שזו מעידה אשר אינה מוציאה אותו מגדר תלמיד חכם? נראה כי יש לחלק בין עבירה הנובעת מריקבון פנימי לבין מעידה רגעית אשר אינה בהכרח מלמדת על פער מהותי. דואג האדומי אשר אין לו חלק לעולם הבא הוא דוגמא לאדם עם בעיה פנימית קשה, ולכך נאמר

30. ספרו המקיף של פרופסור רקובר 'תקנת השבים' עוסק בהרחבה בנושא זה. להלן תשובות בנושא: שו"ת חקקי לב, יור"ד סי' מז על מלמד החשוד במשכב זכור; שו"ת תועפות ראם א, סי' עה; שו"ת זקן אהרן, יור"ד סי' ל; פד"ר ח, עמ' 147; יש לציין כי עמדת הדיינים שם שונה מהמסקנה כאן.

31. יומא עב ע"ב. ובמקום אחר הכינוי הוא 'תלמיד חכם הגון', תענית ז ע"א.

עליו בגמרא (סנהדרין קו ע"ב) 'אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ'. ופירש יד רמ"ה (סנהדרין שם):

דואג ואחיתופל אף על פי שהיו מפלפלין בתורה משאר בני אדם הואיל ולא היה לבם שלם עם המקום אין להן מעלה יתירה בכך.

נראה שזו כוונתו של 'חתם סופר' כאשר דן על אדם שהוחזק כרב והתברר שאינו כן, ושם הוא מחלק בין שני סוגי עבירה:

א. הרב הקל בעצמו מה שאיננו נוגע לאחרים שאוכל בלי נט"י ובלי בהמ"ז לאחריו ושסיפר דברים והבלים בין תפילין של יד לשל ראש ושהולך בלי נט"י שחרית, כמה שעות ואוכל בשר אחר גבינה קשה, וכדומה זלזל באיסורים.

ב. מה שנוגע במכשול רבים בהוראות איסור והיתר שהיקל בטרופות ריאה וכולי' ובדיקת וושטין והתיר לאשה לטבול ביום ז' לליבונה שחרית כדי ליגע בבעלה... ומתפאר בעצמו שהוא מקל כך במרד ובמעל, נמצא לפי עדותן מכשיל רבים ואסור לסמוך על הוראתו.

בעקבות כך הוא מחלק את התגובה למעשי הרב לאופנים שונים:

ואומר עניות דעתי על כל פרט ופרט, על הראשונה שלא הכשיל רבים רק שנוגע לו לעצמו על זה אומרים – אב בית דין שסרח אין מנדים אותו בפרהסיה אלא אומרים לו בצנעא הכבד ושב בביתך ופסקו בשלחן ערוך (יו"ד סי' שלד סעי' מב). ולא הזכיר אי מורידין אותו מגדולתו, אך בירושלמי מייתי לה באושא התקינו שאין מורידין אותו מגדולתו.³²

32. עוד שם: 'אינו דומה להא דירושלמי פ"ב דסנהדרין נשיא שלקה יורדין מגדלותן התם שעבר לאו בעדים והתראה ונלקה בב"ד אבל אב"ד שסרח וחייב נידוי וכדומה מענשי' אותו בצנעא ואין מורידין אותו מגדולתו'.

כאשר מדובר על חטא פרטי, ניתן לראות זאת כמעידה מקומית, ועל הסנקציה כלפי הרב להיות ממוקדת, אולם כאשר ישנה הכשלה לרבים המעידה על פער משמעותי בין דמותו של רב כפי שהיא מצטיירת בחוץ לבין עולמו הפנימי, על התגובה להיות חריפה יותר עד כדי שלילת תואר רבנות, וזו לשונו:

בוודאי מורידין אותו מגדולתו ואין הכוונה באותה קהלה לבד אלא יטלו ממנו עטרות שם רב לגמרי ויוציאו מתחת ידו ההתרה להורות שעטרוהו ב' רבנים קודם שנודעו מעשיו ועלילותיו ולא יהי עוד למכשול רבים עד יערה ה' רוח קדשו עליו.

בדומה לכך הורה הרא"ם (שו"ת ר' אליהו מזרחי, סי' סו) כלפי מי שהטעה אותו, ולאחר זמן התברר שהוא חוטא ואינו ראוי להוראה:

והגזרה אשר גזר על הקהל הקדוש שלא יורשו לקבל תורה מפיהו כוונתו בזה משום דסאנו שומעניה... ודלא כרבי מאיר (חגיגה טו) דאמר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, ודריש קרא דהט אזניך ושמע דברי חכמים. ושלא יקבלו שום הוראה מפיהו שהוא מאותם שאמרו עליהם רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה... והוא ברוב תחבולותיו וערמותיו כסה קלונו והעלים ממני כל אלה הענינים אשר עברו עליו שלא נודע לי רק אחר זמן רב.

מעבר לחילוק בין הכשלת הרבים לחטא פרטי, ישנם עבירות חמורות אשר פוסלות את הרב מהמשך כהונתו³³. כן נראה מדברי הרמב"ם הפוסק כי רוצח בשגגה אינו חוזר לשררתו, הואיל ובאה תקלה גדולה על ידו³⁴. הריטב"א הוסיף שהוא הדין לשאר דברים חמורים ומאוסים לא מחזירים

33. חטא פרטי אינו כולל פגיעה באחרים.

34. רמב"ם, הל' רוצח פ"ז הי"ד.

אותו.³⁵ הוא אף מביא דוגמה נוספת לדבר מאוס – מי שגרם לחברו להימכר לעבד.³⁶

חטא מפורסם

לאחר זמן העניין פורסם בקרב חברי הקהילה, ועולה השאלה האם זו סיבה לנקוט כלפי הרב יחס מחמיר?

בגמ' (מסכת מועד קטן דף יז עמוד א) מובא:

אמר רב הונא: באושא התקינו: אב בית דין שסרח – אין מנדין אותו, אלא אומר לו: הַפֶּבֶד וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ (ע"פ מלכים ב פרק יד פסוק י). חזר וסרח – מנדין אותו, מפני חילול השם. ופליגא דריש לקיש. דאמר ריש לקיש: תלמיד חכם שסרח – אין מנדין אותו בפרהסיא, שנאמר (הושע פרק ד פסוק ה): וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם נָבִיא עִמָּךְ לַיִלָּה – כסהו כלילה.

לדעת הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ז הלכה א) ריש לקיש חלק על רב הונא לגבי הנידוי בפרהסיא ולדעתו לא מנדים נשיא או אב בית דין שחטאו כי יש בכך חילול ה', אך הוא מסכים עם רב הונא שכן אומרים לתלמיד חכם שסרח שיתכבד וישב בביתו, ולכן כתב:

חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב בית דין שסרח – אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו, אבל כשחטא שאר חטאות – מלקין אותו בצנעה... ואומרים לו הכבד ושב בביתך. וכן כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי – אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה, אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו, וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם, אף על

35. אמנם מגן אברהם, סי' קנג ס"ק מט, בשם המרדכי סובר שאין מחזירים כל חוטא למשרתו, אך האחרונים דחו את הבנתו בדעת המרדכי; עיין אליהו רבא ס"ק לה.

36. ריטב"א, מכות יג ע"א.

פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות, ואפילו מכת מרדות נמנין עליו להכותו³⁷.

השולחן ערוך הוסיף שאם יש שמועות רעות אשר יוצרות חילול ה' אז מנדים אותו בפרהסיא, וזה לשונו:

ואי סני שומעניה, כגון שמתעסק בספרי אפיקורוסין ושותה במיני זמר, או שחביריו מתביישין ממנו ושם שמים מתחלל על ידו – משמתין ליה.

הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים עה) מבאר זאת משום שכשהדבר נודע בציבור ומדובר על אישיות חשובה הרי נחשב הדבר כאלו עשה זאת בפרהסיא:

כל חטאות הנשיא חשבינן להו כאלו עבר בפרהסיא ואיכא חלול השם טובא ולפיכך אין מחזירין אותו לשרתו³⁸.

ודאי, אין כוונתו לכל רב המשמש כראש ישיבה אלא כפי שהיה בימי הגאונים כאשר ראש הישיבה שימש 'גדול דור', שכן הוא משווה את מעלתו של ראש ישיבה לזו של נשיא, וכפי שמופיע במקום אחר ברמב"ם (הל' סנהדרין פ"א ה"ג):

הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו³⁹.

ועל כן הרדב"ז כותב שאם מדובר על תפקיד פחות מרכזי – אף שישנם שמועות – לא מעבירים אותו מתפקידו.

37. וכן פסק שולחן ערוך (יורה דעה סימן שלד סעיף מב). הרמב"ם הוסיף כי יש להעביר ראש ישיבה שחטא בצנעה מלהמשיך במשרתו, וזאת לעומת כהן גדול שחטא אשר כן רשאי לחזור לכהונתו.

38. לפירוש אחר עי' כסף משנה לרמב"ם, שם.

39. וכן פירש בשו"ת משפטי שמואל, סי' קכ.

סיוע לדבר מוצא רדב"ז בתשובת הרמב"ם אשר כתב (שו"ת, ח"א סי' קיא):

מה יאמר אדונונו באיש שהיא מפורסם במינוי החזן והוא תלמיד ויצא עליו קול עבירה אין ראוי להזכירה... אם נתקיים עליו העדות אינו מן הדין להסיר אותו אם קבל עליו מה שהוא חייב שאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרין גדולה ועד חזן הכנסת אלא א"כ עבר עבירה בפרהסיא.⁴⁰

העולה מדברי הרמב"ם כי מי שאינו במעלת ראש ישיבה הרי שיש להבחין בין עבירה שנעשתה לעין כול לבין עבירה שנעשתה בצנעה והתפרסמה בציבור. עבירה שנעשתה בצנעה גם אם התפרסמה אינה גורמת לחילול ה', ואין בה כדי להצדיק העברת רב ממשרתו, אלא אם כן מדובר באדם חשוב. נראה שיש לדמות רב קהילה לחזן הכנסת ולא לראש ישיבה ולכן על אף שהדבר התפרסם אי אפשר להכריח אותו לעזוב את משרתו וזאת בתנאי שעשה תשובה.

חזרה בתשובה

הרב קיבל על עצמו לחזור בתשובה, ודיווח על מטפל מקצועי שמסייע לו בכך.

בשו"ת 'משפט שמואל' (סי' קכ) כתב שאם מדובר על הליך תשובה אמיתי הרי שיש לאפשר לו להישאר בתפקידו, וזו לשונו:

הלא טען ואמר כי אחרי כל הטענות אף כי ימצא פושע בדבר הרי הוא מבקש מחילה וסליחה אם חטא, וא"כ מה חרי האף הגדול הזה ואיך בא הכעס וסלק הדעת לומר דאין מקבלין תשובה השבים וסגר

40. מובא גם בשערי תשובה, או"ח סי' נג ס"ק לא. ועיין סמ"ע סימן ב ס"ק ח "מלקין ומבזין למי ששמועתו רעה. ובב"י ובד"מ הביאו מ"ש הר"ן, דה"מ באינש דעלמא אבל ת"ח כסהו כלילה, עכ"ל.

**פתח הפתוח ופסק קול המכריז שזכו ואשובה, וכמה דיו נשפך וניירות
וקולמוסים לכתוב גודל מעלתה.**

ואולם בתשובה של הרמב"ם (סי' קעג) מבואר שיש פעמים שהתשובה אינה שלמה עד שתתפרסם בציבור, וזאת כאשר העברה עצמה נעשתה בפרסום. החזרה בתשובה אמורה להתפרסם בציבור, ורק אז יהיה תיקון לחילול ה', וזו לשונו:

שאלה ויורנו בדבר בן אדם, שהוא ממונה לרבים לשחיטה ולבדיקה. והוחזק לרבים, שהוא גונב הבשר מחנויות הקצבים... נוסף למה שיש בו מן הזלזול בשחיטה ובבדיקה... איש אשר כזה, אסור למי שמאמין בתורת משה רבינו וחס על כבוד קונו להתיר לו לשחוט לרבים, ולו (ואפילו) עשה תשובה גמורה, מפני חלול השם... אין מותר להחזיר אדם זה למנויו אלא אחר תשובה גמורה שתתפרסם תשובתו אצל כל העולם ויכירו מעשיו הטובים ולא יחשדוהו עוד במעשים רעים כלל... אין יכול להחזירו בשביל שיכירו ב"ד בלבד שעשה תשובה אלא צריך שיכירו וידעו ב"ד שנתפרסם תשובתו לרבים כמו שאמרנו ואז יהא מותר להחזירו אחר שיפורסם לרבים.

לאור זאת, מומלץ שוועד הקהילה ידאג להפיץ ברגישות ומתוך שמירת כבודו של הרב, את העובדה כי הרב קיבל עליו לתקן את דרכיו ומלווה בגורם מקצועי.

לסיכום, הרב לא נכשל בפרהסיה, הוא גלש באתרים אסורים בצנעה, והחשיפה הציבורית הייתה לאחר מכן. ועל כן אין להחמיר בדינו. ומצד חומרת העבירה, נראה שעבירה על איסור 'לא תתור' אינה נחשבת לתקלה גדולה. זהו כישלון בינו לבין בוראו, הרב לא פגע או החטיא אחרים והעבירה אינה מהדברים החמורים. שיקול נוסף להקל עם הרב הוא העובדה שהרב לקח אחריות על חטאו ואף מלווה בטיפול מקצועי אשר עומד בקשר עם וועד הקהילה.

יש להדגיש כי כל זאת על פי שורת ההלכה אך בסופו של דבר, אם חברי הקהילה לא מעוניינים שהרב ימשיך לכהן בקהילה והם אלו שמממנים אותו, הרי שאי אפשר לכפות עליהם לשלם למי שבעיניהם אינו מהווה דוגמא רוחנית וחינוכית ובידם לחפש דמות רבנית אחרת.

היחס לספריו של הרב

כיצד להתייחס לספרים שפרסם הרב בנושא זוגיות ושלום בית, בייחוד לפרק העוסק בנושאי צניעות? בהלכות תלמוד תורה כתב הרמב"ם (פ"ד ה"א):

הרב שאינו הולך בדרך טובה, אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו, אין מתלמדין ממנו עד שיחזר למוטב, שנאמר (מלאכי ב, ז): כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא, אמרו חכמים: אם דומה הרב למלאך ה' צבאות – תורה יבקשו מפיהו, אם לאו – אל יבקשו תורה מפיהו.⁴¹

למדנו מדבריו כי כל עוד לא חזר בתשובה, אין לומדים תורה מפיו.⁴² על פי זאת, יש לפסול את ספריו של הרב שפורסמו עוד קודם שחזר בתשובה.⁴³ ולמעשה, כן דעת הרב וואזנר בשו"ת 'שבט הלוי' לאסור ללמוד מספריו של רב שאינו הגון, שמא ידבק במחשבותיו ובדעותיו.⁴⁴ אולם ישנה דעה

41. האחרונים דנו מדוע לא הביא את חילוק הגמרא בחגיגה טו ע"ב בין אדם גדול לקטן, עיין שו"ת יביע אומר, ח"ז יו"ד סי' יט, שהאריך בכך.

42. בספר דברות משה, על גיטין עמ' 363, כתב שאם תפקידו ללמד יראת שמיים, אזי אפילו תשובה לא מועילה.

43. ובמועד קטן יז, א נראה שזהו ספק הגמרא האם הפסד תורתו של הרב שווה את המחיר של לגיטימציה לחטא. ומכריעה שעדיף להפסיד תורה מאשר ללמוד ממי שאינו הגון כפי שכתב רש"י 'הא דצריכי רבנן ליה, לאו כלום הוא דמוטב דלא ילפי מיניה'.

44. שבט הלוי, ח"ג ס' קמה. דוגמה קיצונית לכך – נתן העזתי ניסה להצדיק את ההתאסלמות של שבתי צבי ולהציגה כ'עבירה לשמה' באמצעות שימוש במונחים קבליים.

שעיקר החשש הוא מהשפעתו הישירה של החוטא, אך דברי תורה לא מקבלים טומאה ומותר ללמוד את ספריו. בעל דעה זו דייק זאת מלשון חז"ל 'אל יבקשו תורה מפיהו', דווקא 'מפיהו' אין ללמוד.⁴⁵

במקרה הנדון, שבו העבירה שייכת לתחום העריות, ולצערנו העולם המתירני יוצר פיתויים זמינים וקלים והניסיון קשה, לאור זאת יש להקל בספריו, מלבד הפרקים העוסקים ישירות בהלכות צניעות, אשר שם ישנו חשש גדול יותר למכשול.⁴⁶

לכן נראה כי גלישה לאתרים אסורים אינה סיבה הלכתית לפיטורי רב ממשרתו (כאשר עשה תשובה), ואף את ספריו אין להחרים, מלבד את הפרקים העוסקים בהדרכות בענייני צניעות.

45. פירוש 'דברי ירמיהו' על הרמב"ם, הל' תלמוד תורה פ"ד ה"א.

46. בתשובת רדב"ז, שהוזכרה לעיל, ח"ו סי' ב אלפים עח, כתב 'אם עבר עבירה בענין מינוי, כגון שהיה חזן לנשים ועבר עבירה עם אחת מהן – מעבירין אותו ממנוי, שלא לתת מכשול לפניו'.